

**Інститут педагогіки і психології професійної освіти
Академії педагогічних наук України
Таранцева Олена Олександрівна**

УДК 378.3.01

**ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ХОРЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ**

13.00.04 –теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ –

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук *Соломаха Світлана Олександрівна*, Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, старший науковий співробітник відділу мистецької освіти, м. Київ.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор *Дряніка Володимир Іванович*, Кіровоградський державний педагогічний університет імені В.К. Винниченка, завідувач кафедри теорії, історії музики та основного інструменту, м. Кіровоград;

кандидат педагогічних наук, доцент *Забредовський Степан Григорович*, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, професор кафедри хореографії, м. Київ.

Провідна установа:

Харківський державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Харків.

Захист відбудеться 12 червня 2002 р. о 15.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано “11” травня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Цибульська Г.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. В умовах розбудови української державності зростає інтерес до проблеми відродження національної культури, прилучення молоді до її духовних скарбів. Одним із завдань освіти в Україні є органічне поєднання її з національною історією та традиціями, збереження та збагачення культури українського народу, про що наголошується в Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). Це пов’язано з тим, що національна культура зорієнтована на відтворення і розвиток матеріальних і духовних цінностей народу та передачу їх молоді. Вона є джерелом національної самосвідомості, світорозуміння, акумулює етичну своєрідність українського народу, формує національний характер. У ній виявляються особливості художньої творчості, традицій народу, неповторність мови. Розвиток України як самостійної держави змінює світогляд людини, що вимагає запровадження наповнених новим змістом інноваційних технологій освіти й виховання.

У сучасних умовах проблема підготовки педагогічних кадрів, накопичення інтелектуального потенціалу країни набуває винятково важливого значення. Розв’язання цієї проблеми передбачає: введення в практику науково обґрунтованих методик визначення потреби у спеціалістах, розробки професійно-кваліфікаційних характеристик, застосування найновітніших методик формування спеціалістів у вищій школі.

Професійна підготовка вчителя в Україні здійснюється у вищих педагогічних закладах освіти I-IV рівнів акредитації. Аналіз психологічної та педагогічної літератури свідчить про те, що дослідженню проблеми професійної підготовки вчителя приділяється належна увага, зокрема, таким її аспектам, як: теоретичні й методичні основи підготовки вчителя (С.У. Гончаренко, Н.В. Кузьміна, Ю.М. Кулюткін, Н.Ф. Талізін, І.П. Раченко, В.О. Онищук, В.О. Сухомлинський та ін.); професійна підготовка вчителя початкових класів у системі вищої та післядипломної освіти (В.І. Бондар, О.Г. Мороз, О.Я. Савченко, Л.О. Хомич); підготовка вчителя до творчої професійної діяльності (Ю.П. Азаров, І.А. Зязюн, Н.В. Кічук, Ю.Л. Львова, В.О. Кан-Калік, М.Д. Нікандров, О.І. Піскунов, Л.І. Рувинський, С.О. Сисоєва та ін.); розвиток особистості вчителя у процесі професійної підготовки (Г.О. Балл, Д.Б. Богоявленська, І.Д. Бех, В.О. Моляко, В.А. Семиченко та ін.); загальнокультурний розвиток особистості вчителя (В.М. Гриньова, В.І. Дряпіка, С.Г. Забрєдовський, Л.Г. Коваль, А.М. Алексюк, Г.М. Падалка, О.М. Пехота, О.П. Рудницька, Г.М. Сагач).

Система української освіти, сучасні суспільні тенденції естетизації її змісту, орієнтація на гармонійний розвиток кожного учня вимагають оновлення програм із профільних дисциплін, зокрема, із теорії та методики народно-сценічного танцю, для спеціальної професійної підготовки вчителя хореографії.

Питання народно-сценічної хореографії вивчають балетмейстери-педагоги, мистецтвознавці, керівники колективів художньої самодіяльності. Невід’ємною

ланкою зазначеної проблеми стає реформування хореографічної освіти. Для успішного вирішення цього фундаментального завдання важливим є вивчення історичного хореографічно-педагогічного досвіду. Це дає змогу досягнути найцінніші теоретичні й практичні здобутки, а відтак - здійснити обґрунтоване прогнозування подальших напрямів розвитку хореографічної освіти, зокрема, підготовки фахівців у галузі викладання хореографічних дисциплін.

Як відомо, на початку ХХ століття під впливом прогресивних змін у суспільному житті Російської імперії відбувався інтенсивний розвиток системи освіти. Значні досягнення в галузі художньої культури та мистецтва зазначеного періоду зумовили також розвиток професійної хореографічної освіти (широка мережа хореографічних шкіл, студій, хореографічних училищ, училищ культури, інститутів культури). У свою чергу, професійно-хореографічна освіта сприяла підвищенню фахового рівня підготовки викладачів хореографічних дисциплін, що позитивно позначилося на якості діяльності як спеціальних, так і загальних навчальних закладів.

Дослідники українського народно-хореографічного мистецтва К.Ю. Василенко, В.М. Верховинець, А.І. Гуменюк, Т.С. Ткаченко та ін. здійснили наукове обґрунтування та тлумачення ряду теоретичних, методичних, практичних проблемних питань щодо розвитку та функціонування української народно-сценічної хореографії.

Дослідники-викладачі (Є.В. Зайцев, С.Л. Зубатов, Т.С. Ткаченко та інші) доводять, що підготовка майбутніх фахівців-хореографів українського народного танцю сприяє розвитку духовності особистості, формуванню національної самосвідомості, а також залученню студентів до народних надбань, традицій, звичаїв, побуту, що, зокрема, знаходить своє відображення в шедеврах народної творчості й хореографії.

Необхідність формування хореографічних умінь, які забезпечують розвиток життєвої позиції як основи конкретних професійних планів молоді, доведено в дослідженнях М.П. Тихонова, Е.А. Шуміліна.

Аналіз практичної підготовки студентів-хореографів у педагогічних закладах свідчить про нерівномірність оволодіння знаннями, вміннями, навичками. Це пов'язано з індивідуальними фізичними можливостями, рівнем підготовки тощо.

Сучасний стан вищої школи вимагає творчої активізації навчального процесу та всебічного впровадження інноваційних методик у систему підготовки спеціалістів вищого рівня. Стає очевидним необхідність удосконалення викладання спеціальних дисциплін, впровадження у навчально-виховний процес технологій, які сприяють підвищенню ролі наукового аналізу навчально-виховного процесу; його науково-методичного забезпечення, виявлення творчого потенціалу в навчальному процесі, застосування сучасних технічних засобів навчання.

Професійна підготовка вчителів-хореографів є основою діяльності кафедр хореографії у педагогічних закладах. Саме тому темою дослідження ми обрали: “Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану НДР Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України при розробці теми “Теоретичні та методичні основи підготовки вчителя до викладання предметів освітньої галузі ”Культурознавство: мистецтво, художня культура, основи етики та естетики” (РК № 0199И000400).

Об’єкт дослідження – хореографічна підготовка у вищих педагогічних закладах.

Предмет дослідження – фахові хореографічні уміння майбутніх учителів хореографії.

Мета дослідження – виявити педагогічні умови формування фахових хореографічних умінь майбутніх учителів засобами українського народного танцю та їх використання в навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Концептуальні ідеї дослідження. Хореографічна освіта є відносно самостійною керованою системою цілеспрямованого духовного розвитку особистості шляхом засвоєння знань та формування умінь і навичок. Вона є невід’ємною складовою системи більш високого порядку –вищої професійної освіти.

Хореографічна освіта, як і освіта в цілому, детермінується соціально-економічними та суспільно-політичними процесами. Водночас вона є ефективним засобом соціалізації людини, розвитку її світоглядної культури, формування здатності до саморегуляції та самовдосконалення.

Відповідно до специфіки визначеної мети на основі теоретичного аналізу науково-методичної літератури та вивчення професійної хореографічної практики була сформульована **гіпотеза дослідження**: ефективність формування фахових хореографічних умінь майбутніх учителів засобами українського народного танцю та їх творчої активності істотно зростає за таких умов:

- оновлення змісту навчальної діяльності та професійної орієнтації студентів на українське хореографічне мистецтво;
- комплексного поєднання різних видів навчальної та виховної діяльності студентів, спрямованої на розвиток їхньої художньо-творчої активності;
- використання системи диференційованих професійно-спрямованих завдань, які націлені на формування хореографічних умінь;
- диференційованого підходу до вибору форм і методів впливу на студентів, які знаходяться на різних рівнях професійної підготовки.

З урахуванням мети та гіпотези дослідження визначені такі завдання:

1. вивчити історичні передумови розвитку національної народно-сценічної хореографії, а також становлення професійної хореографічної освіти в Україні і за кордоном;
2. здійснити аналіз педагогічної, психологічної та мистецтвознавчої літератури з проблем педагогічного формування хореографічних умінь у контексті фахової підготовки вчителя-хореографа;
3. виявити та обґрунтувати педагогічні умови, що стимулюють розвиток фахових хореографічних умінь студентів;
4. визначити критерії та рівні сформованості фахових хореографічних умінь студентів та етапи їх формування;
5. експериментально перевірити методику формування фахових хореографічних умінь у процесі підготовки майбутніх учителів;
6. розробити спецкурс “Теорія та методика українського народно-сценічного танцю” та експериментально перевірити ефективність його впливу на формування хореографічних умінь майбутніх спеціалістів.

Загальна методологія дослідження ґрунтується на положеннях теорії пізнання і загальнофілософських принципах науковості, історизму, цілепокладання, соціальної зумовленості та об’єктивності; положеннях системного і діяльнісного підходів у пізнанні педагогічних та мистецьких фактів, явищ і процесів; концепції взаємозв’язку національного й загальнолюдського у розвитку хореографічної освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять системно-структурний підхід до вивчення явищ освіти, культури мистецтва; узагальнення та використання у навчанні здобутків української національної культури, народного хореографічного мистецтва, які ґрунтуються на:

- дослідженнях щодо професійної підготовки вчителя (О.А. Абдуліна, А.М. Алексюк, Ю.К. Бабанський, С.У. Гончаренко, О.М. Пехота, Л.П. Пуховська, Г.І. Щукіна);
- психолого-педагогічній теорії особистості та її розвитку (Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, В.А. Козаков, О.М. Леонтьєв, В.В. Рибалка, Л.І. Рувинський, Н.Ф. Талізїна, Т.С. Яценко);
- концептуальних засадах педагогічної майстерності та педагогічної творчості, умов їх розвитку (Є.С. Барбіна, І.А. Зязюн, Н.В. Кічук, С.О. Сисоєва).
- положенні про значення культури у формуванні та розвитку особистості (М.З. Сантулов, Р.П. Шульга, Л.М. Масол, Н.Є. Миропольська, Л.Г. Коваль, О.П. Рудницька);
- психолого-педагогічних основах розвитку художньо-творчої діяльності (В.С. Кузін, О.І. Кульчицька, М.П. Лещенко, О.М. Отич, С.О. Соломаха);

- узагальненні та використанні в навчально-виховному процесі здобутків української національної культури, народного хореографічного мистецтва (К.Ю. Василенко, В.М. Верховинець, А.І. Гуменюк, С.Л. Зубатов, О.П. Колосок, Ю.О. Станішевський та інші).

Для розв'язання визначених завдань були використані такі методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної, хореографічної, культурологічної літератури; анкетування, бесіди з викладачами інших навчальних закладів, студентами, вчителями хореографії; спостереження, моделювання експериментальної методики підготовки студентів, констатуючий та формуючий експерименти, методи статистичної обробки даних.

Організація дослідження. Дослідження проводилися у три етапи протягом 1995-2001 років.

На першому етапі (1995-1996 рр.) було визначено й конкретизовано об'єкт і предмет дослідження, сформульовано гіпотезу, розроблено завдання, визначено методи дослідницької роботи. Проведено аналіз наукової педагогічної, методичної та мистецтвознавчої літератури з проблеми дослідження, проаналізована навчальна програмна документація, розроблено програму й методику експериментальної роботи. Сформована контрольна група зі студентів I-го курсу.

На другому етапі (1996-1997 рр.) проведено констатуючий експеримент, розроблено методику формуючого експерименту, внесено корективи та зміни в методичні рекомендації для студентів та викладачів. У контрольній та експериментальній групах був проведений перший педагогічний зріз. Узагальнено результати констатуючого експерименту, що проводився в природному перебігу навчально-виховного процесу на заняттях з курсів “Народно-сценічний танець”, “Український танець”.

На третьому етапі (1997-2001 рр.) було проведено формуючий експеримент, вивчено й оцінено ефективність педагогічних умов, розроблених і втілених у процесі засвоєння української танцювальної культури студентами-хореографами, проаналізовано і зіставлено отримані дані про рівні знань, сформованості вмінь у студентів експериментальної й контрольної групи, що дозволило на їх основі зробити висновки про особливості оволодіння надбаннями українського танцювального мистецтва майбутніми вчителями хореографії, означити шляхи вдосконалення їх професійної підготовки.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на психолого-педагогічному факультеті Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, педагогічному факультеті Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, у загальноосвітніх школах м. Полтави № 3, 5, 38, смт. Опішня. В експериментальному дослідженні брали участь 400 студентів, 20 викладачів, 48 вчителів-хореографів.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше науково обґрунтовано педагогічні умови та етапи формування фахових хореографічних умінь у процесі професійної підготовки майбутніх учителів хореографії засобами українського народно-сценічного танцю, здійснено їхню апробацію; подальшої конкретизації набули педагогічні ідеї видатних діячів культури й мистецтв; охарактеризовано їхній внесок у хореографічну освіту, введено до наукового обігу маловідомі матеріали, які значно розширюють уявлення про особливості організації хореографічної освіти у зазначений період.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у:

- розкритті напрямів становлення хореографічної освіти в Україні в першій половині ХХ століття;
- виявленні та експериментальній перевірці педагогічних умов, що сприяють цілеспрямованому формуванню хореографічних умінь студентів у процесі оволодіння українським народно-хореографічним мистецтвом.

Практичне значення дослідження:

- розроблено спецкурс “Теорія та методика українського народно-сценічного танцю”, зміст якого відображає актуальні проблеми теорії та практики підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності;
- використано педагогічно-хореографічний досвід минулого у змісті професійної підготовки майбутніх спеціалістів хореографічної освіти, для розробки лекційних курсів і семінарів, написання праць з історії національної хореографії.

Висновки та рекомендації, які викладені в дисертаційному дослідженні, впроваджено у навчальний процес Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка № 03/2197 від 30.05.2001 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка 18/54 від 30.05.2001 р.) у курсах “Теорія та методика народно-сценічного танцю”, “Історія балету”, “Історія хореографічного мистецтва”, а також спецкурсі “Теорія та методика українського народно-сценічного танцю”

Особистий внесок автора полягає у відтворенні історичних передумов розвитку національної народно-сценічної хореографії, становлення професійної хореографічної освіти в Україні. Автором розроблений спецкурс “Теорія та методика українського народно-сценічного танцю”, що сприяло забезпеченню ефективності підготовки майбутніх учителів хореографії. Узагальнення даних, які були отримані в результаті дослідження, та результатів упровадження у навчальний процес означеного спецкурсу, дозволили якісно підвищити рівень викладання спеціальних дисциплін, що дало підставу для його використання в навчальному процесі педагогічних закладів.

Вірогідність дослідження забезпечується: методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних положень; застосуванням комплексу взаємозумовлених методів, адекватних об’єкту, предмету, меті та завданням дослідження; поєднанням

кількісного та якісного аналізу, використанням широкої джерелознавчої бази, документів і матеріалів; співвіднесенням вітчизняних досягнень у галузі хореографічної освіти із сучасним станом та проблемами педагогіки; результатами експериментальної роботи.

На захист виносяться:

1. Передумови розвитку професійної хореографічної підготовки в Україні зазначеного періоду: перенесення на сцену театру зразків українського народного танцю без будь-яких суттєвих змін; театралізація та стилізація українського народного танцю шляхом його технічного ускладнення та вільної сценічної інтерпретації.

2. Педагогічні умови формування фахових хореографічних умінь у майбутніх спеціалістів:

- забезпечення ефективності розвитку хореографічних умінь та активне залучення студентів до художньо-творчої діяльності, що здійснюється організаційно у різних видах і формах групових занять;

- індивідуалізація професійно-педагогічного навчання майбутнього хореографа;

- організація самостійної роботи студентів;

- взаємодія колективної та індивідуальної форм навчання.

1. Теоретичне обґрунтування етапів формування педагогічних та хореографічних умінь у навчальних закладах засобами українського народно-сценічного танцю.

Апробація результатів дослідження здійснювалася в ході експериментальної роботи на кафедрі “Хореографії та образотворчого мистецтва” Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, у виступах автора на Міжнародній науково-практичній конференції “Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва у контексті творчої спадщини В.М. Верховинця” (Полтава, 1999 р.), Міжнародному мистецько-педагогічному симпозиумі “Хореографічна школа на межі тисячоліть” (Полтава, 2000 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів” (Полтава, 2000 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти” (Полтава, 2001 р.), у практично-творчій діяльності студентів експериментальної групи з народним хореографічним колективом “Міленіум” середньої загальноосвітньої школи № 5 м. Полтави, засновником і керівником якого є автор цього дисертаційного дослідження (1992-2001 рр.).

Основні результати дослідження висвітлені у 8 публікаціях, всі написано без співавторів, у тому числі: 3 статті у провідних наукових фахових виданнях, 2 статті у збірниках наукових праць, 2 статті у збірниках матеріалів конференцій, 1 навчальна програма. Загальний обсяг особистого внеску 3,97 авторських аркушів.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 220 сторінок. Основний текст викладено на 182 сторінках. Список використаних джерел налічує 246 найменувань, з них 245 літературних джерел (з яких 11 іноземною мовою) та 1 архівна справа. Роботу доповнюють 9 таблиць (на 9 сторінках) та 4 додатки (на 19 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та концептуальні ідеї; розкрито методи й джерела дослідження; охарактеризовано наукову новизну, теоретичне й практичне значення, особистий внесок; викладено положення, що виносяться на захист; наведено дані про апробацію й впровадження основних результатів дисертації.

У *першому розділі* – “Теоретичні основи дослідження” розкрито історичні передумови розвитку національної народно-сценічної хореографії. На основі використаних джерел визначено етапи становлення виконавської школи народно-сценічного танцю в Україні. Проаналізовано її зміст і форми, висвітлено місце й роль народної хореографії у духовному й культурному розвитку особистості у досліджуваний період. Підкреслено, що засади, на яких ґрунтувалася виконавська школа народно-сценічного танцю на початку ХХ ст., мали глибоке історичне коріння, зокрема народна хореографія завжди була невід’ємною частиною культурного розвитку українського народу. Проаналізовано специфіку підготовки викладачів хореографії за кордоном.

Народний український танець, як і інші види народної творчості, розвивався протягом всієї історії народу, збагачуючись новими виразними засобами. Від свого первісного обрядового виду народний танець пройшов тисячолітній розвиток, він ускладнювався, збагачувався новими рухами, супроводжувався піснями, тобто органічно поєднувалися слово, музика й хореографія.

Недостатньо вивченим є процес переходу обрядових танців у народні. Давня синкретична форма та слово, рух і жест – як ритмічна цілість – стримуються довго і це не тільки у народних, але й у пізніших сценічних танцях. З прийняттям християнства обряди роздвоїлися. Частина збереглася у народі як обрядово-народні танці, а частину перейняли професійні танцюристи, які пісню у танці замінили жестом – пантомімою. Уже в XIV ст. з’явилися перші ознаки виділення театрального танцю з побутового, його перетворення у самостійний сценічний вид мистецтва, який ми зараз називаємо класичним танцем або балетом.

У своїй узагальненості й поетичній умовності класичний танець має глибоку народну основу. Його джерело – танцювальний фольклор. Сучасна мова класичного танцю формувалася протягом століть, відбираючи з фольклорних скарбів найкращі перлини.

На початку ХХ ст. в Україні відбулося становлення школи класичного балету. Також було створено професійний навчальний заклад для підготовки танцівників – хореографічний технікум, який пізніше був реорганізований у хореографічне училище.

Історичне значення для формування професійної хореографічної школи народно-сценічного танцю мав український класичний театр. Видатні українські артисти вчилися у народу танцювати, у народному хореографічному мистецтві черпали барви для своїх сценічних образів. Завдяки танцювальному мистецтву акторів на сцені стверджувався самобутній український танець, його стилістичні та жанрові особливості.

Корифеї української сцени сприяли розвитку українського народно-сценічного хореографічного мистецтва, творчо розвивали й широко пропагували його на Україні та за її межами. Наприкінці ХІХ –початку ХХ ст. намітилися дві тенденції розвитку професійної хореографії. Перша була пов'язана з перенесенням на сцену зразків українського народного танцю без будь-яких суттєвих змін, друга – з яскравою театралізацією та стилізацією українського народного танцю шляхом його технічного ускладнення та вільної сценічної інтерпретації. Фундатором першого напрямку національної хореографії був дослідник української фольклорної пісні та танцю В.М. Верховинець. У витоків другого стояв відомий балетмейстер Х. Ніжинський. Значний внесок у розвиток професійної школи танцю зробили практики-балетмейстери: Р.В. Захаров, Т.О. Устинова, Т.С. Ткаченко та інші. Їх роботи допомагають поглибити трактування і зробити наголоси на особливостях розвитку сучасної народної хореографії.

Здійснене дослідження дало змогу виявити високий професійний рівень виконавської школи українського народно-сценічного танцю. Сьогодні викладачі-керівники ансамблів вивчають і записують танці, які побутують у народі, прагнуть до їх сценічної постановки. Це дає можливість хореографічним колективам України, народно-сценічному танцю вийти на високий мистецький рівень.

Підготовка педагогічних кадрів за кордоном ґрунтується на багатогранній поліфонічній структурі сучасних концепцій, які увібрали в себе найкращі досягнення хореографічної думки. Характерною рисою підготовки викладачів хореографії є їхня орієнтація на втілення творчого принципу навчання. Введення вихованців у дивовижний світ мистецтва –головне завдання вчителя хореографії. Формування танцювальних технічних навичок не є самоціллю, а підпорядковане творчій реалізації особистості.

Важливим також є те, що майбутні вчителі хореографії мають можливість проходити спеціальну підготовку у клініках, санаторіях, де навчаються використовувати психотерапевтичні можливості танцю з метою стабілізації психічного стану учнів, залучення школярів з відхиленнями у розвитку, інвалідів до активного і повноцінного життя.

Проведений теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дозволив виділити етапи розвитку української народної хореографії та хореографічні уміння, що необхідні майбутнім вчителям у їхній професійній діяльності.

У зарубіжних країнах народне хореографічне мистецтво є невід'ємною складовою частиною змісту професійної підготовки майбутнього вчителя хореографії. Саме народний танець виступає дієвим засобом розвитку хореографічної культури кожного студента.

У *другому розділі* - "Організація дослідно-експериментальної роботи" – проведено теоретичний аналіз досліджуваної проблеми, що дозволило виділити хореографічні фахові уміння, якими повинні оволодіти майбутні вчителі для здійснення ефективної професійної діяльності. Саме вони стали основоположними у розробці нашого експериментального дослідження.

Проведене дослідження на констатуючому етапі експериментальної роботи дозволило виявити суперечності в хореографічній підготовці студентів педагогічного закладу, зокрема:

- між сучасними вимогами до поліфункціонального характеру професійної діяльності та недосконалістю забезпечення системи наукової організації навчального процесу;
- між динамічним характером розвитку української художньої культури та недостатнім рівнем упровадження національних, духовних цінностей в освітню практичну діяльність;
- між зростанням значущості нового інформаційного матеріалу, особливо у галузі української народної хореографії, і створення необхідних педагогічних умов для їх потенціального засвоєння студентами, з орієнтацією на широкий спектр майбутньої діяльності у соціокультурній сфері.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дозволив виділити психолого-педагогічні та хореографічні фахові уміння, якими повинні оволодіти майбутні вчителі для здійснення ефективної професійної діяльності:

- володіння методикою виконання хореографічних композицій та власним стилем виконання;
- проведення уроків українського народно-сценічного танцю та створення хореографічних танцювальних композицій;
- організація міжособистісних контактів та педагогічної взаємодії у процесі утворення дитячого хореографічного колективу;
- постановка українських народно-сценічних танців при організації позакласної роботи.

Відповідно для кожного із зазначених фахових хореографічних умінь були визначені головні критерії його сформованості. Вони відповідають рівням,

встановленим за такими параметрами: низький –адаптивно-репродуктивний, середній –активно-дійовий, високий –активно-пошуковий.

Аналіз практичного стану сформованості хореографічних умінь засобами українського народного танцю у студентів педагогічних закладів проводився під час констатуєчого експерименту.

Програмою констатуєчого експерименту було передбачено виконання студентами навчальних завдань, що давали можливість діагностувати сформованість їх професійних знань, практичних умінь та навичок. Навчальні завдання у своєму змісті та за виконавською майстерністю структурувалися з урахуванням програми курсу “Народно-сценічний танець”.

У ході констатуєчого експерименту студенти-хореографи виконували навчальні завдання, які мали діагностичний характер, і разом з тим набували навчальних функцій.

Проведена діагностика та визначені рівні сформованості професійної підготовки майбутніх педагогів-хореографів висвітлюють сучасний стан спеціальної освіти студентів у педагогічних закладах.

Зокрема, констатуєчий зріз засвідчив про: несформованість потреби, установки на особистісно орієнтоване знання українського народного танцю; відсутність системності знань, дотичних до аналізу української хореографії, що сприяло б їх повній актуалізації й динамічності; неусвідомленість міркувань, що складають операційний компонент української хореографії.

Інтерв’ювання студентів, викладачів, вчителів шкіл з числа колишніх випускників підтвердило, що процес формування хореографічних умінь здебільшого має емпіричний, спорадичний характер, а самі уміння служать засобами для пізнання конкретного твору.

З урахуванням результатів констатуєчого експерименту було розроблено методику формування хореографічних умінь, в якій зосереджено увагу на розвитку українського народно-танцювального мистецтва, передбачено ціннісний особистісно орієнтований підхід до здійснення педагогічного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах III й IV рівнів акредитації.

У ході формуєчого експерименту розроблено й впроваджено в навчальний процес педагогічну методику формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю, що дало можливість простежити динаміку змін у формуванні основних критеріальних ознак сфери студентів.

Завдання складається з трьох блоків:

I блок –адаптивно-репродуктивне оволодіння хореографічною лексикою українського танцю;

II блок –активно-дійове переосмислення вивченого хореографічного матеріалу, його виконавська інтерпретація;

III блок –створення самостійних хореографічних комбінацій, етюдів біля станка та на середині залу, на основі освоєної хореографічної лексики.

У процесі дослідно-експериментальної роботи першочерговим завданням було визначення педагогічних умов формування фахових хореографічних умінь студентів, зокрема, пройшли апробацію такі:

- перша –забезпечення ефективності розвитку хореографічних умінь та активне залучення студентів до художньо-творчої діяльності, що здійснюється організаційно у різних видах і формах групових занять;
- друга –індивідуалізація навчання у педагогічному процесі;
- третя –організація самостійної роботи студентів;
- четверта –забезпечення взаємодії колективної та індивідуальної форм навчання.

Керуючись досягненнями сучасної вищої школи щодо спрямованого використання усіх видів розвивального навчання, застосування оптимального сполучення усіх його методів та форм, активізації внутрішньо активного ставлення студентів до оволодіння фахом і врахування індивідуальних особливостей кожного студента, нами було розроблено ряд комплексних навчально-диференційованих завдань, що моделюють майбутню професійну поліфункціональну діяльність хореографа.

Поєднання різнопланових форм і методів у процесі опанування студентами спецкурсу “Український народно-сценічний танець” дозволило активно вплинути на уміння студентів, які пов’язані з навчальним процесом; структурувати зміст майбутньої педагогічної діяльності студентів щодо готовності до роботи за спеціальністю в нових умовах.

Методика дослідно-експериментального дослідження базувалася на розроблених нами педагогічних умовах і включала додаткові педагогічні засоби й прийоми, які є необхідними в процесі роботи зі студентами експериментальної групи. Експеримент проводився в умовах навчально-виховного процесу без порушення його ходу і логіки. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася у навчальних групах студентів-хореографів.

Формуючий експеримент здійснювався в три етапи, кожен з яких мав конкретну мету й завдання, зміст навчального матеріалу, відповідні форми й методи організації та проведення експериментальної роботи.

Перший етап формуючого експерименту включав змістовно-орієнтаційну діяльність студентів. В адаптаційний період навчальної діяльності та на початковому етапі формування хореографічних фахових умінь студентів-хореографів їх діяльність була спрямована на засвоєння лексики української народно-сценічної хореографії.

На другому етапі формуючого експерименту головною метою стало розширення психолого-педагогічних та хореографічних знань студентів. Теоретично-практична підготовка студентів давала можливість сформувати у них аналітико-синтетичні дії у предметно-професійній діяльності (творче осмислення вивченого матеріалу, його власна інтерпретація).

Дослідно-педагогічна діяльність третього етапу була спрямована на організацію художньо-творчої діяльності студентів-хореографів з орієнтацією на реалізацію потенційних можливостей кожного з них щодо самостійного пошуку, формування творчого досвіду, який ґрунтується на позитивно-ціннісному ставленні до українського народного хореографічного мистецтва (власне створення хореографічних комбінацій, етюдів, композицій танців, стилізація народно-хореографічної лексики та створення сучасних її зразків).

У процесі експериментального дослідження опрацьована система формування фахових хореографічних умінь, основними структурними елементами якої були чотири етапи. Кожен з них передбачав певний зміст навчально-виховної роботи.

Ефективність запропонованих і впроваджених у практику вищої школи педагогічних умов та етапів формування фахових хореографічних умінь майбутніх учителів хореографії визначено за методом порівняльного аналізу результатів констатуючого та формуючого експериментів. Це дало змогу виявити динаміку сформованості фахових хореографічних умінь студентів, які брали участь у експерименті (табл. 1).

Аналіз результатів, одержаних в експериментальних групах, показав що у студентів сформувався вищий рівень розвитку хореографічних умінь, оскільки їхні знання систематично поглиблювалися в процесі навчання й реалізації спецкурсу “Теорія та методика українського народно-сценічного танцю”. У студентів контрольних груп відбувалися незначні зміни в оволодінні хореографічними вміннями.

Результати формуючого експерименту довели сформованість таких професійних якостей, як компетентність, виконавча майстерність, творче ставлення до хореографічного мистецтва взагалі, відданість праці.

Узагальнення даних дослідження, які були отримані в результаті впровадження розробленої методики формування хореографічних умінь студентів, дозволяє зробити висновок про те, що використання даної методики може якісно підвищити рівень викладання фахових дисциплін у педагогічних навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

Результати наукового пошуку дають змогу зробити такі висновки:

1. Український народний танець у системі підготовки вчителя хореографії займає одне з провідних місць, сприяє вихованню молоді на національній культурі. Через фольклор молоді передається суспільно-історичний досвід, духовні цінності

українського народу, виховуються патріотичні почуття, національна самосвідомість і гідність.

Аналіз історичної хореографічної та педагогічної літератури показав, що у своєму розвитку національна народно-сценічна хореографія пройшла три етапи: від обрядово-фольклорного, характерно-народного до класичного танцю. У становленні професійної хореографічної виконавської школи народно-сценічного танцю в Україні виділяється два етапи розвитку:

- перший – перенесення на сцену зразків українського народного танцю без будь-яких суттєвих змін;
- другий – яскрава театралізація та стилізація українського народного танцю шляхом його технічного удосконалення та вільної сценічної інтерпретації.

Отже, фольклор сприяв розвитку українського хореографічного мистецтва, на різних історичних етапах створювалися професійні та самодіяльні колективи, основу яких становив народний танець.

2. Значний науковий і практичний інтерес для подальшого розвитку української хореографічної школи мають дослідження науковців англomовних країн (Великої Британії, США, Канади). Сучасні концепції підготовки майбутніх учителів хореографії реалізуються у навчальному процесі педагогічних коледжів, у науково-дослідних центрах, інститутах післядипломної підготовки цих країн. Специфічною особливістю навчальних програм є: формування фахових хореографічних умінь з метою гармонійного розвитку особистості; підготовка до викладання хореографії як професійного мистецтва у спеціальних студіях-школах; формування професійних умінь щодо використання психотерапевтичних функцій хореографічного мистецтва.

3. Вивчення стану досліджуваної проблеми на практиці та сучасних концепцій професійної підготовки майбутніх вчителів хореографії дало змогу виявити рівень формування хореографічних умінь студентів педагогічного закладу, обґрунтувати доцільність нових підходів до формування фахових умінь у студентів вищих педагогічних закладів. Сучасні методики формування хореографічних умінь майбутнього вчителя ґрунтуються на концептуальних засадах педагогічної майстерності й педагогічної творчості. Тому формування хореографічних умінь майбутнього вчителя ми визначаємо як процес створення сприятливих умов для такої професійної підготовки вчителя, яка забезпечує розвиток особистісних якостей та професійних умінь, що сприяють педагогічній пошуково-перетворювальній діяльності, результатом якої є подальший професійний розвиток та саморозвиток вчителя.

4. Результати експерименту засвідчили, що неорганізованість, нерішучість, невпевненість у собі виникли через недостатню цілеспрямованість у здобутті професійних знань, умінь, навичок. Недосконалість підготовки зумовлена також малою кількістю годин, що відводиться на вивчення українського народного танцю в педагогічному закладі. Тому доцільно розробити спеціальну методику формування хореографічних фахових умінь, спрямовану на оволодіння українським народно-

танцювальним мистецтвом, реалізацію особистісно орієнтованого принципу навчання.

5. На основі узагальнення психолого-педагогічної експериментальної роботи виявлені педагогічні умови формування фахових хореографічних умінь студентів, зокрема:

- активне залучення студентів до художньо-творчої діяльності, що здійснюється організаційно у різних видах і формах групових занять;
- індивідуалізація професійно-педагогічного навчання майбутнього хореографа;
- організація самостійної роботи студентів;
- взаємодія колективної та індивідуальної форм навчання.

6. Виявлено, що опанування українським народно-сценічним танцем сприяє формуванню психолого-педагогічних та хореографічних умінь:

- володіння методикою виконання хореографічних композицій та власним стилем виконання;
- проведення уроків українського народно-сценічного танцю та створення хореографічних танцювальних композицій;
- організація міжособистісних контактів та педагогічної взаємодії в процесі створення дитячого хореографічного колективу;
- постановка українських народно-сценічних танців для організації позакласної роботи.

Відповідно для кожного із зазначених фахових хореографічних умінь були визначені головні критерії його сформованості. Вони відповідають рівням, встановленим за такими параметрами: низький – адаптивно-репродуктивний; середній – активно-дійовий; високий – активно-пошуковий.

7. У процесі експериментального дослідження опрацьована система формування фахових хореографічних умінь, основними структурними елементами якої були чотири етапи. Кожен з них передбачав певний зміст навчально-виховної роботи.

На першому (підготовчому) етапі формувалися первинні уявлення студентів про майбутню професійну діяльність вчителя хореографії під час вивчення блоку психолого-педагогічних дисциплін, а також спеціальних мистецтвознавчих.

На другому етапі відбувалося накопичення теоретичних знань та практичних умінь студентів-хореографів у процесі вивчення професійно спрямованих дисциплін та практичного виконання навчально-експериментальних завдань, які дали можливість виявити послідовність педагогічних дій, сформованість широкого кола спеціальних знань з українського народного танцю.

На третьому етапі відбувалося закріплення та поглиблення набутих знань у ході вивчення студентами запропонованого і розробленого нами спецкурсу “Теорія та методика українського народно-сценічного танцю”, який сприяв формуванню високого рівня фахових хореографічних умінь та єдності в оволодінні теорією й практикою.

На четвертому етапі формувався досвід практичного застосування спеціальних педагогічних та хореографічних умінь під час педагогічних практик, де майбутні учителі самостійно створювали танцювальні комбінації, етюди, композиції та обробку фольклорного танцювального матеріалу.

8. Проведене дослідження дозволило встановити ефективність розробленої методики формування фахових хореографічних умінь студентів під впливом пошукового характеру навчання. Результати дослідження можуть використовуватися у подальших розробках проблеми удосконалення фахової підготовки педагогічних кадрів у педагогічних навчальних закладах, училищах культури, загальноосвітніх школах.

Подальшого дослідження потребують такі проблеми: розробка концепції розвитку професійної педагогічної освіти; створення структурно-функціональної моделі безперервної багаторівневої підготовки вчителя початкових класів; обґрунтування методичної основи фахової підготовки вчителя початкових класів.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Таранцева О.О. Василь Верховинець і національне виховання //Рідна школа. – 1999. - № 12. – С. 65-66. - 0,4 авт. арк.
2. Таранцева О.О. Програма спецкурсу з українського народного танцю для педагогічних закладів //Мистецтво та освіта. – 2000. - № 4. – С. 38-40. – 0,35 авт. арк.
3. Таранцева О.О. Український народний танець як засіб формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії //Збірник наукових праць. – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка. - Серія “Педагогічні науки”.- 2001. -Випуск 1. – С. 159-165. – 0,45 авт. арк.
4. Таранцева О.О. Виховання національної культури молоді засобами хореографії у педагогічній спадщині В.М. Верховинця //Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва у контексті творчої спадщини В.М. Верховинця: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка. - 1999. – С. 43-49. – 0,45 авт. арк.
5. Таранцева О.О. Українська народна хореографія як один із засобів національного виховання //Посвіт: наукове видання Українського центру культурних досліджень Міністерства культури і мистецтв України та Київського Національного університету культури і мистецтв. - 2000. – Вип. 1. – С. 26-29. – 0,35 авт. арк.

6. Таранцева О.О. Хореографічна підготовка майбутніх учителів початкових класів засобами українського народно-сценічного танцю. Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти: //Всеукраїнська науково-практична конференція. – Полтава: ПДПУ імені В. Г. Короленка. - 2001. – С. 142-145. –0,35 авт. арк.
7. Таранцева О.О. Педагогічні умови формування хореографічних умінь майбутніх учителів. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: //Всеукраїнська науково-практична конференція. – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка. - 2000. – С. 205-207. – 0,12 авт. арк.
8. Таранцева О.О. Програма і методичні рекомендації для викладачів педагогічних закладів та майбутніх вчителів хореографії з предмета “Теорія та методика класичного танцю” з п’ятирічним терміном навчання. – Київ: ІПППО АПН України, 1998. – 24 с. – 1,5 авт. арк.

Таранцева О.О. Формування фахових умінь майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 2002.

Дисертація присвячена проблемі формування хореографічних умінь засобами українського народного танцю у студентів педагогічного закладу в процесі вивчення фахових дисциплін, яка розглядається як суттєва складова професійної підготовки майбутніх учителів хореографії. Проаналізовано стан проблеми у психологічній, педагогічній та хореографічній літературі, в практичній діяльності вищих педагогічних закладів освіти, розроблено та теоретично обґрунтовано структуру, зміст хореографічних умінь і критерії їх сформованості у студентів педагогічного закладу; теоретично розроблена та експериментально перевірена педагогічна технологія формування фахових умінь у майбутніх учителів хореографії засобами українського народного танцю. Доведено, що підвищенню ефективності формування хореографічних умінь майбутніх учителів у процесі вивчення спецкурсу “Теорія та методика українського народно-сценічного танцю” сприяють: педагогічне оцінювання рівня сформованості хореографічних умінь студентів; використання можливостей змісту навчального матеріалу, самостійної роботи, видів контролю, педагогічної практики.

Ключові слова: формування фахових умінь, хореографічні уміння, український народно-сценічний танець.

Таранцева Е.А. Формирование профессиональных умений будущих учителей хореографии средствами украинского народного танца. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 2002.

Исследование посвящено проблеме формирования хореографических умений средствами украинского народного танца у студентов педагогических учебных заведений в процессе изучения специальных дисциплин, которая рассматривается как существенная составляющая профессиональной подготовки будущих учителей хореографии.

Проведённый теоретический анализ исследуемой проблемы позволил выделить профессиональные хореографические умения, которыми должны овладеть будущие учителя для осуществления эффективной профессиональной деятельности.

В процессе экспериментального исследования обоснована структура системы и критерии формирования профессиональных хореографических умений. В её основе четыре этапа, которые характеризуются определённым содержанием работы.

Высокий уровень сформированности профессиональных хореографических умений обусловлен использованием в педагогическом процессе высшего учебного заведения разработанного нами спецкурса “Теория и методика украинского народно-сценического танца”. Задание спецкурса – единство в овладении теорией и практикой. Теоретический блок знакомит студентов с историей и развитием системы украинского народного танца. Главная цель практического блока – овладение методикой постановки и репетиционной работы по украинскому народно-сценическому танцу в общеобразовательной школе.

В диссертации экспериментально проверена и обоснована подготовка будущего учителя хореографии к применению полифункциональной профессиональной деятельности, которая включает в себя сформированность специальных знаний в области украинской хореографии, а также специальных хореографических умений:

1. владение методикой исполнения хореографических композиций и собственным стилем исполнения;
2. проведение уроков украинского народно-сценического танца и создание хореографических танцевальных композиций;
3. организация межличностных контактов и педагогического взаимодействия в процессе создания детского хореографического коллектива;
4. постановка украинских народно-сценических танцев при организации внеклассной работы.

Критерии формирования специальных хореографических умений определялись на основе выделенных нами способов эффективной деятельности будущего учителя хореографии в общеобразовательной школе, в частности: сделать анализ народного танца, расчленив его на соответствующие этапы изучения и исполнения; определить конкретное содержание и последовательность исполнения отдельных эпизодов хореографического построения; определить характерное исполнение каждого конкретного “па” и наполнение его внутренним содержанием; соединить отдельные эпизоды с цельной хореографической структурой танца; определить параметры контроля и оценки действия исполнителей.

Результаты формирующего эксперимента позволили установить динамику формирования профессиональных хореографических умений студентов-хореографов от адаптивно-репродуктивного уровня к активно-действенному, от активно-действенного к активно-поисковому в условиях организации педагогической системы обучения. Активизация личностных возможностей каждого студента, реализация их в адекватной профессиональной художественно-творческой деятельности способствовали обеспечению развивающегося эффекта самого процесса обучения.

Проведённое исследование позволило установить эффективность разработанной методики формирования профессиональных хореографических умений студентов под влиянием поискового характера обучения. Научная интерпретация фактического и экспериментального материала обеспечила теоретическую и научную ценность исследования, которое заключается в выявлении, теоретическом обосновании и экспериментальной проверке условий, которые содействуют целенаправленному формированию умений будущих учителей хореографии в процессе овладения украинским народно-сценичным танцем.

Анализ проблемы на историко-теоретическом и практическом уровне подтвердил гипотезу эффективности формирования профессиональных хореографических умений средствами украинского народного танца будущих учителей хореографии, существенного возрастания их творческой активности при соблюдении условий организационно-методического обеспечения учебного процесса в учреждении образования.

Выделенные в исследовании организационные и содержательно-процессуальные этапы подготовки студентов к профессиональной деятельности имеют значение не только в подготовке будущего учителя хореографии, но и для подготовки других специалистов. Применение предложенной специальной подготовки студентов-хореографов подтвердило, что полученные результаты эксперимента, научно-практические рекомендации могут быть использованы в практической деятельности высших педагогических учебных заведений разных уровней и социальных институтах культурологического направления, связанных с хореографическим образованием и хореографическим воспитанием.

Ключевые слова: формирование специальных умений, хореографические умения, украинский народно-сценический танец.

Tarantseva O.O. The special skill-formation for future teachers of choreography by means of ukrainian folk dance. – Manuscript.

The dissertation on the competition of the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciensa on the speciality 13.00.04. – Theory and methodics of vocational training – The Institute of Pedagogics and Psychology of Vocational Training of Academy of Pedagogic Sciences of Ukraine, Kiev, 2002.

The dissertation is devoted to the problem of choreographic skill formation by means of ukrainian folk dance for students of pedagogical institution during the special subject studing. This is an important part of vocational training for future teachers of choreography. The state of problem is analised according to psyhological, pedagogical and choreographic literature, practical work in higner pedagogical schools. The structure and contents of choreographic skills, criterions of its formation for students of pedagogical institutions are developed on theoretical basis. The special skill formation for future teachers of choreography by ukrainian folk dance is theoretically developed and experimentally checked up. Some principles of efficacious formation of choreographic skills for future teachers during the studing the course “Theory and methodics of ukrainian folk-scene dance are proved: pedagogical checking of level formation of choreographic skills of students, using the studing matirial contents, self-work, different types of control, pedagogical practice.

Key words: the formation of special skills, choreographic skills, ukrainian folk-scene dance.

<http://samzan.net/31062>